

FÜZI LÁSZLÓ

JÁTÉK

– és foci –

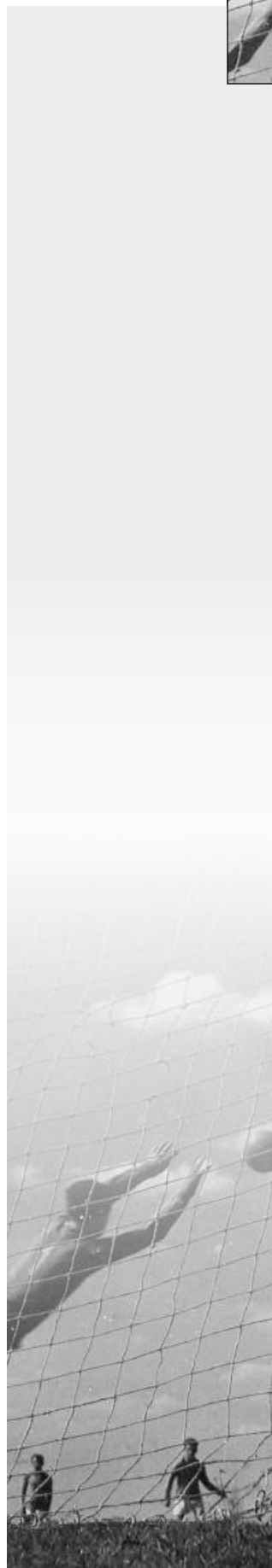
Nem foci, hanem játék... Lehetne foci is, hiszen a foci minden játékot kiszorított, de a játék mégis több mint a foci. A játék a világhoz való viszonyomat érintette-érinti, a foci csak a játék megjelenési formája volt. *Volt...* A testet öltött játék. Mondom ezt most, ötven évesen, önmagam elemzőjeként és szociológusaként, ha túléljük egykori világunkat, akkor már csak beszélhetünk arról, ami valamikor kitöltötte az életünket. Ahhoz a nemzedékhez tartozom, amelyiknek meg kellett élnie valamikori világának szétesését. Előbb esett szét az a világ, minthogy mi is szétestünk volna.

Abban a világban, amelyikben éltem, még volt játék...

A házunk a hatvanas évek legelején épült fel. Rossz a szó, nem épült, építették, izzadva, kínlódva, hogy aztán tizenöt év múlva fürdőszobakonyha épüljön hozzá, az előző konyhából szoba lett, újabb tizenöt év, a ház békésen működött, ám mire erre a tizenöt évre újabb tíz következett, már minden eltörött: szüleim meghaltak, a házat eladtuk, új tulajdonosa ablakokat cserélt, átépített mindent, újabb szárnyat húzott fel, a kertet, ahol mi a veteményesünket ápoltuk, öntöztük a paprikát, paradicsomot, uborkát, ahova krumplit ültettünk, ahova szőlőt enni jártam – a lugasba – gyepesítette, apró hálós kapuk is vannak, láttam a gyepen, amikor egyszer benéztem a kocsiból, amikor elautóztunk a *házunk* előtt. *A ház végén* mi is fociztunk: apró kapukat ácsoltunk, a kapukra elhasznált függőnyt illesztettünk – háló gyanánt – *s vettünk*: mindig ketten voltunk a bátyámmal, szemben velünk a húgunk, százas meccset játszottunk, indulásként kilencvenkilenc gólos előnyt adtunk, aztán pedig a hálóba rúgtuk a labdát. Százszor egymás után... Gyerekek voltunk, de nem tudom: az, hogy gyerekek voltunk, mentség-e minderre. Alig valamivel előrébb játszottunk, mint ahol most a gyep van, s a gyönyörű, fehérhálós kiskapuk állnak. Ma már kaphatók minden nagyobb áruházban...

A ház felépülésétől a ház eladásáig: negyven év családtörténete... Erről is lehetne *családtörténet* írni. Lehetne erről *családtörténet* írni? Gyerekkoromban úgy képzeltem, hogy majd én leszek az, aki megírja annak az összetartó, majd szétbomló *nagycsaládnak* a regényét, amelyikbe beleszülettem. Nem a magam generációjának a regényét akartam megírni, nem is a szüleim generációjáét, hanem a nagyszüleim regényét, az én szememben ők voltak a hősök, az alapozók, a nagycsalád felépítői, a család szétbomlása az ő gyerekeik külön-külön való útkeresésével kezdődött. Ahogy mondom, hősei is lettek volna a regénynek, s voltak a regényen túl is, valójában csak ott voltak, az, hogy már nem lehetett róluk regényt írni, nem az ő hibájuk – a modellek soha nem állnak sorba dicséretért akkor, ha valaki róluk mintázza hőseit, alakjait. De regényt akkor már nem lehetett róluk írni, ma sem lehetne... S nekünk már otthon maradni sem lehetett. El kellett jönni otthonról, a játék a valóságból így került be a képzeletbe. Vagy mindig a képzelet terét töltötte ki?

Amikor a házunk épült – bármennyire helytelen a szó, mindig így mondtuk –, nagyon szegények voltunk... A szegénység gyerekkorom

óta él bennem, holott feltehető, hogy csak annyira voltunk szegények, mint amennyire mindenki más a magyar faluban a hatvanas évek elején. Az építkezés mégis hangsúlyossá tett minden hiányt, családi ütközések, viták emlékei élnek bennem, ha gyerekként – öt-hat éves gyerekként – átéltem ezt, akkor a hiányok nagy feszültségeket hoztak a felszínre. Ma is emlegetem: azóta sem ettem *sterzet*, akkor sokszor. (*Sterz*: zsíron pirított liszt.) Persze, voltak szép, nyugodt disznóölések is... Apám bátyja napszámba járt hozzánk, viharokat okozott ez is. Oltottuk a meszet, *trugával* hordták a betont, gyerek voltam, azóta is emlékszem mindenre. A ház a két falut, a gyerekkorom két faluját összekötő út mellett állt, sokáig egyedül, s mivel egyedül állt, pár évig *villanyunk* sem volt. Este petróleumlámpát gyújtottunk, annak a fényénél olvastunk. Mert olvastunk, olcsó dolog lenne azt mondani, hogy többet, mint a mai gyerekek. Másként olvastunk, mint a mai gyerekek, s másként olvastam én is akkor, mint ahogy most olvasok.

S az épülő, majd az elkészült ház falánál játszottunk. Ma is előttem a kép: a piros (fehér pettyes) gumilabdát leejtem, hagyom, hogy egyet pattanjon, aztán a falnak rúgom. Hagyom, hogy a falról visszajövő labda pattanjon egyet a földön, aztán ismét rárúgom a falra, így órákon keresztül, a labda és a fal által diktált ritmus szerint. Vagy: csak laposan rúgom a labdát a falnak, a visszapattanót ismét csak a falnak, ezt is hosszan-hosszan játszottam. Vagy: a falnak dobott labdát a felnőtt játékosoktól ellesett mozdulattal fogtam meg, *húztam le, engedtem az ölembe*, mikor hogyan jött. Készültem arra, hogy kapus leszek. Miért akar valaki kapus lenni? Hajlama van rá? Így akarja felhívni magára a figyelmet? Nagyobb erőpróbának akarja kitenni magát? A kérdésekre nem tudom a választ. Később, éveken keresztül kapus voltam... Játszottunk mást is, bújócskáztunk, kergetőztünk, mindig *ártatlan* játékaink voltak. Aztán jött a labda. Labda nélkül az óta sem...

Dobtam a labdát a falnak, rúgtam a labdát a falnak, a falról visszajövő labdát el kellett kapni, meg kellett szelídíteni, vissza kellett rúgni. Jobbal, ballal, belsővel, lábfejjel, külsővel, ahogyan jött. Hol erősen, hol gyöngén, ahogy a helyzet kívánta, aztán vissza kellett állni a képzeletbeli középvonalra, hogy ismét az ideálisnak gondolt helyen-helyzetben várhassam a labdát. Amikor kapus voltam, akkor tanítottak meg arra, mindig húzzam meg a kapu előtt a középvonalat, segít a *helyezkedésben*, mondták. Mindig meghúztam, sarokkal – pótcselekvés, a feszültség levezetése, rutinmozdulat –, de soha nem figyeltem rá. A *kaput* érezni kellett...

A labdával rengeteg mindent lehetett csinálni, fölruhghattuk az égbe, a visszajövő labdát levehettük, de a „levételnek” is számos módja volt, fejjel is megszelídíthettük, jobb vagy bal belsővel ráfordulhattunk, így tehattük ismét a magunkévá, vagy csupán engednünk kellett, hogy a lábfejünkre essen, s akkor egy finom mozdulattal jelezhattük, hogy már uralkodunk fölötte. *A labdával rengeteg mindent lehetett csinálni, leginkább azonban játészani lehetett vele.* Futni, mozogni, rúgni, helyezkedni, mindig a labda kínálta a ritmust. Mint amikor vezetnek tánc közben, futni sem tudok labda nélkül, táncolni sem vezetés nélkül. Igaz, vezetéssel sem, de a futás és a labda – szóval a futás és a labda, az más, a labdával összenőttem, futni is csak a labdával együtt szeretek. Ha labda van nálam, akkor nem veszem észre, hogy futok... Helyesebben: ha labda *volt* nálam, soha nem vettem észre, hogy futottam. Tornázni sem tudtam, de ha vetődni kellett... A legjobban azonban azt szerettem, hogy a mozgás által kialakuló ritmus magával rántott, a világból szinte egy külön kis világ alakult ki. Emlékszem, amikor Cs. M.-nek úgy húsz éves korunk körül, abban a korban a barátjának még a legfontosabbokról is beszél az ember, arról beszéltem, hogy a labda teljes, zárt világot hoz létre, akkor M. hülyének tartott...

Játszottam mindenfélét, a vonaton, amikor a városba jártunk be, naponta, a gimnáziumba, kártyáztunk. A strandon, mi így neveztük, noha komoly, jó medence volt, vízilabdáztunk, az általános iskolában némi kézilabda is volt, de az majdnem olyan volt, mint a foci, kapus voltam ott is. Iskolaválogatott voltam, komoly, nagy ütközetek részese... Télen a rétet – beszélek még róla – elöntötte a víz. Ott korcsolyáztunk, hokiztunk. A korcsolyát a cipőnkre csavaroztuk, ütőket törtünk-faragunk magunknak a fákról-bokrokról, kapuknak átfagyott földkupacokat hoztunk a jégre. Volt, hogy a Jézuska-várás hatalmas hoki-meccsben oldódott fel, azóta sem jött hozzánk olyan gyorsan a Jézuska... Szerettem volna sakkozni, de nem akadt, aki az alaplépéseken túl bármit is tudott volna mondani a sakkozás szépségéről, magamtól pedig nem találtam meg. Az én nagy logikai játékom a malom volt. A malomban éreztem mindent, a logikai szépségeket, azt, hogy három lépésre előre láttam, mit lép a másik, hogy rendszereket lehetett felépíteni, három-négy egymásra épülő malmot, hogy támadás közben védekezni is lehetett, s fordítva, a legjobb mégiscsak a foci volt... Játék a labdával a frissen vágott fűvön. A *Termelési regény* – s ami mögötte van – eredetiségét akkor éreztem meg, amikor Esterházy a zöld fűvön való rohanásról írt. No, igen, a fű szaga. Meg a lenőtt körmök. Hogy tudtak ezek futás közben fájni.

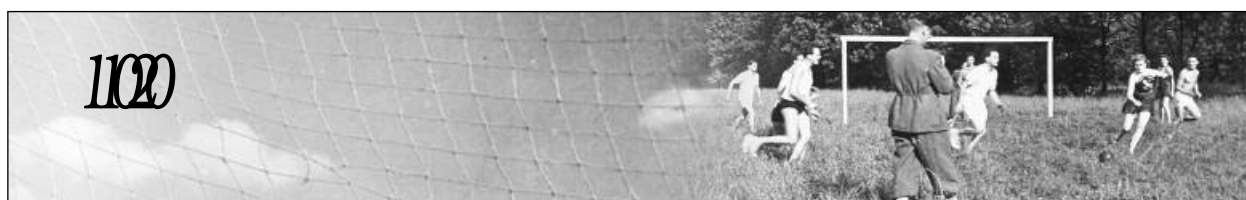
Abban a mikrovilágban, amelyikben felnőttünk, a sportnak külön helye volt. Mondjuk azt, hogy helyettesített valamit. Ma már tisztán látom ezt, akkor benne voltam, semmit nem éreztem belőle. Jó volt benne lenni. Ma is jó lenne benne lenni, a történelmi-társadalmi meg minden más meghatározottságot hagyni a fenébe. Mindig a meghatározottságok, a mi életünk már azok között telik el. Aztán? Aztán jön a meghatározottságok vége, s félek, hogy minden felolvad valami üres masszában. De még a meghatározottságok uralkodnak fölöttünk, vissza hozzájuk... A két falu közötti úton, ahol a mi házunk jó ideig egyedül állt, lassan egyre több ház épült, mára teljesen beépült mind a két oldal, az út egyik végén vasútállomás, a sínek túl felén a gyár, az innenső oldalon a strand, aztán a tribün, a szép *nagypálya*, a strand oldalában pedig az edzőpálya. Terezia Mora írt erről az együttesről: „Egy kocsmá, egy templomtorony, egy cukorgyár. Egy uszoda. Egy falu. Alacsony, kétszemű házak, zöld kapuk, minden kapu mögött láncra kötött korcs. A láncok különböző hosszúságúak. Az évből tíz hónapra át esik az eső, fúj a szél, száll a melasz szaga és a korom, rá a frissen mosott fehérneműre.” Aztán: „Egy kocsmá, egy templomtorony. A focipályát kifelejtettem. Az is négyzet alakú az uszoda négyzete mellett, egy-egy szabályos négyszöget képező nyárfasor és fal veszi körül. Egyszer két focikapu, egyszer két medence, egy hideg, egy meleg, körülötte szabályos fűnégyzetek. Odaát a fiúk egyik kaputól a másikig, és itt én egyik medencefaltól a másikig.” Aztán: „Egy kocsmá, egy templomtorony, egy uszoda. Ahol kicsi a választék, kisebb a csalódás esélye is...” Én másként, szabadabbnak éltem meg azt a világot. Hiába: mi nem a faluban laktunk, hanem kint, az úton. A magunk törvénye szerint léteztünk, de mégiscsak kívül a világon, *mennyien álltak fölöttünk*, ezt már akkor is éreztem... De: mi nem úgy éltük meg ezt a világot, mint ahogy Terezia Mora leírja. Mi örültünk annak, hogy a falunk más, mint a többi falu. *Van* a könyvtár, *van* a strand, *van* a pálya. *Volt* a könyvtár, *volt* a strand, *volt* a pálya. Volt a gyár is, ebből nem sokat láttunk, de nélküle a többi sem lett volna. A melasz-szag volt a legkevesebb. Nem éreztük, a falu fölött lebegő édes felhőt akkor vettem észre, amikor már *hazamentem*, addig nem tudtam róla. Arról sem tudtam, hogy tájszólásban beszélek. Amikor már hazamentem, nem vettem észre, hogy visszaváltottam tájszólásra.

A meghatározottságok viszont mégiscsak léteztek: nem lehetett mást csinálni, mint dolgozni, s játszani. A felnőttek dolgoztak, a gyerekek játszottak, a felnőttek a gyerekekkel soha nem játszottak, a gyerekek viszont belenőttek a munkába. De előbb a sportba. A játék nőtt át sporttá, s számunkra betöltötte a közösségi létezés összes színterét. Ne felejtsük, ekkor már a hetvenes évek elején voltunk, a gyár prosperált, kiűnni pedig csak a sportban lehet. Ekkorra alakult ki nálunk egy nagy focicsapat. S hasonlóan egy „nagy” ifi is. Ebben védtem én.

Ennek a nagy hullámnak is megvoltak az előzményei, az ötvenes években. Nézem az ötvenes évek otthoni nagycsapatáról készült képeket, a mi edzőink az akkori játékosok. A gyár vezetői lettek, s a csapat vezetői. A gyárat vezették vagy a csapatot, nem tudom eldönteni ezt sem. Nyilván mind a kettőt. Kiváló sportemberek voltak, edzéseket vezettek, csapatokat irányítottak, meccsre, táborokba vittek bennünket, s még nevelték is azokat, akik a kezük alá kerültek. Az ötvenes évek nagy csapatának emlékét az én gyerekkoromban már csak a legendák őrizték. S az, ahogy edzőink bemutatták a gyakorlatokat. Ahogy a labdához értek. Ahogy tanítottak. Ahogy szöktették egymást. S a tablók az öltöző folyosóján: ismertem mindenkit, a sportköri elnököt, rokonunk volt, nem is távoli, a szakosztályvezetőt, a gyárigazgatót, az edzőt, a játékosokat, egy faluban mindenki ismert mindenkit... Aztán egy nagy meccs, már az emlékezetemben őrzött legendáriumból: kupameccsen, ezerkilencszázhatvanhatban élvonalbeli csapat ellen győztek a nagyok, az ellenfél kapusa ott volt már az 1954-es világbajnokságon is, Grosics tartaléka

volt, aztán a magyar válogatott örökös tartalékkapusa, ahogy éppen tegnap olvastam róla ezt a jelzőt. Tizenegy évesen néztem a meccset, minden mozzanata él bennem ma is. A gólt bármikor felidézem: az előre vágott labdára a mi térfelünkről indult a játékosunk, s a tizenhatos vonaláról az ellenfél kapusa. Cs., az egyik legnagyobb klasszis, akit látom adatott, jó harmincöt méterről bal lábfejjel átemelte, de nemcsak emelte, hanem rúgta is a labdát, a kapus futott vissza, de a labda előbb ért a hálóba, minthogy elérte volna. Nagy versenyfutás volt... S még hány nagy meccs, nagy játékos, a csapat történetét feldolgozó kézikönyvet lapozva megszínek, játékosok elevenednek meg bennem. A mezek, a szép mez még ma is magával ránt. Amikor én védtem, még fekete mezben védtek a kapusok. Mennyivel jobb volt, amikor fekete nadrág helyett fehérrel húzhattam magamra. Vagy a fekete sportszár helyett fehérret. Az új mezeket mindig megcsodáltuk. Egyszer az *egy* vadonatúj melegítőjét kaptuk meg, amikor páran Pestre mentünk edzőtáborba. Piros melegítő, hátul hatalmas fehér betűkkel a csapat neve, félkörívben. Sétáltunk a Népligetben, ez a gyönyörű melegítő volt rajtunk. Emlékszem, egyszer csak kiléptem a csoportból, s vettem egy *Tiszatáj*-t. Új történet, új legendárium kezdődött. Ez már közvetlenül az érettségi előtt volt, rövidesen hívtak bennünket a *gyárba*: az érettségi alkalmából a klubtól egy nyakkendőt kaptunk ajándékba, férfias ajándék, büszke voltam rá nagyon. Aztán egy csalódás: amikor már csak „hazamentünk”, a mindenkori legjobb jobbszélsőnek látott játékos engedte a benzint a tankunkba. Én láttam őt nagynak, nagyon nagynak vagy valóban nem volt kitérés otthonról? - máig nem tudom megválaszolni a kérdést.

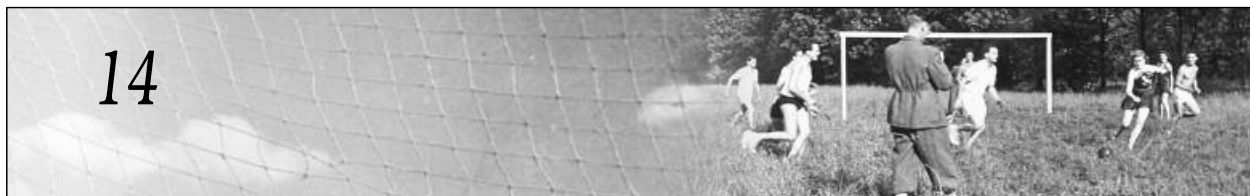
Legalább hat-hét évet versenyszerűen sportoltam végig, azt is mondhatnám, azért, mert nem tehettem mást. Nálunk mindenki sportolt, volt az *egy*, aztán a *kettő*, aztán az *ifi*, aztán az *úttörő*, s hát kézilabda, atlétika, röplabda. Az *úttörő*-ben kezdtem, ma nyilván serdülőnek hívják, vagy valami fantázia neve van, az ifiig jutottam, az egyet többre tartottam, mint a válogatottat, így aztán fel sem merült bennem, hogy valamikor az egyben védhessek. Az olyan lett volna, mintha... Ez a sportolás nem tudatos választás, döntés eredménye volt, hanem a játék folytatása, vagy inkább: legjobb pillanataiban maga a játék. A legjobb edzés, amit el tudtam képzelni: vészkapuzni a nagypályán keresztben, nyáron ezt játszottuk egész délelőttönként az edzőpályán. Volt, hogy reggel óta fociztunk az edzőpályán, aztán „mentünk” edzésre: mezt, focicipőt húztunk, s most már a nagypályán csináltuk azt, amit korábban az edzőpályán. Igaz, voltak futások is, bemelegítésként körök a pálya körül, de több volt a játék vagy a tudatos felkészülés. Műhelymunkával, gyakorlással, tanítással itt találkoztam először, később se sokszor. Rugófal, visszagurított labda, rádólni, belső csüddel, lábfejjel, külsővel, belsővel, passzolni, löni, beadni, kapusedzések: a beadásokat lehúzni, elkapni a lövésre készülő láb ritmusát, ugyanaz a gazdagság, mint otthon, a falról visszapattanó labdával. S hát gyakorlatok, így-úgy, mindenhog: mindig labdával, s mindig élményt adóan. Edzések, edzőmecsek, meccsek, bajnokságok, járási és megyei válogatottak, edzőtáborok, élmények állandóan, semmi bezártság, de, ismét csak de: teljes világ. Találkoztam pár zsenivel, nem futhatták ki magukat, ez is hozzá tartozik azokhoz az évekhez, pár – ellenfélként – megismert játékosból válogatott lett, többet nem képzelhetek el maguknak, legenda azonban nem teremtődött körülöttük. Legenda nélkül nem megy. Láttam nagy játékosokat: láttam a mieinket, később négyen-ötten az NB I-be is elkerültek közülük. Láttam világválogatott magyar játékosokat, nálunk, edzőtáborban. Láttam Farkas Jánost gólt fejelni, magasra ugorva *csúsztatva* a labdát a kapuba. Nem a kapuval állt szemben, hanem a

labdát oldalról beadó játékosal, s oldalra csúsztotta a labdát. Nem nézte, *érezte* a kaput. Láttam – nagyon gyerekként – a Varga-Albert-Rákosi belső hármast, láttam a hetvenes évek elejének még nagy Vasasát megizzadni nálunk. Ihász szétterpesztett lábbal állt a jobbszél-sőnkkel szemben, hosszan néztek egymás szemébe, nem tudom, mi lett a párharc végeredménye. Megizzadt a Vasas, de győzött. A nagy játékosok, nagy, öszszedolgozott csapatot alkottak. Ekkor omlott össze bennem először az addig felépített világ...

Egy zseni: a korosztályos megyei válogatott első edzésén felméri, hogy ki mennyit tud dekázni. A dekázás is olyan, mint a falnak rúgdosás, ha labda van, akkor már nem kell unatkozni, lehet dekázni, jobbal-ballal, térdrel, fejjel – *szabadon*. Dekáztunk – százig-kétszázig, ki nek hogyan sikerült, mire a soron következő srác föl-rúgta a labdát, levette, s elkezdett vele dekázni, ezerig számolták, félóra múlva újra fel-rúgta a labdát, fejjel levette, aztán megállította a fején, s ment körbe a pályán, úgy, hogy a fején a labda meg sem mozdult. A megyei első osztályig vitte, a legendáját őrzöm magamban. Neki volt legendája...

Küzdelem volt vagy játék? Emlékszem küzdelmekre is, végigfutni tíz kilométert, hajtani, viaskodni a széllel, esővel – volt, hogy egy félidőn át próbáltunk túljutni a felpálya vonalán, zuhogó esőben, szemben az orkán erejű széllel, ez küzdelem volt... S küzdelem volt az is, amikor – idegenben! – a nálunk nagyobb játéktudást képviselő ellenféllel az első percben rúgott gólunk után *kibekeltük* a meccset, komoly, nagy küzdelem volt, elsősorban magunkkal szembeni küzdelem, hogy bírjuk... S küzdelem volt az is, amikor a pályán kellett maradnunk, pedig már minden eldőlt. Ez is a magunkkal megvívott küzdelem eredménye volt. Erre, ezekre emlékszem, ezeken túl viszont már csak a játékra emlékszem, a labdára, a fűre, a nyitott térre. Akkortól tudom: a játékban a legszabadabb az ember. Úgy lép, úgy mozdul, úgy ér hozzá a labdához, ahogy az adott pillanatban azt éppen meg lehet tenni. Úgy cselekszik, hogy nem volt előképe a cselekvésnek. A maga mozgása, az ellenfél mozgása, a labda pattanása, minden azonnali improvizációra készíti. Nincs taktika, nincs stratégia, nincs politika, a kínáló mozgássorok végtelen számú változata van csupán, s nem tudod, hogy amit tettél, miért tetted. Azt sem tudod, hogy mit tettél, csak tetted, amit tettél, de nem gondoltál sem előtte, sem utána, hogy miért tetted, amit tettél. Csupán megélted a mozgást, ahogy megéled a szerelmet is. Ez az a szabadság, amivel írás közben is találkozol: *Irgalom, édesanyám, mama...*, ahogy József Attila írja... Az életem már tagadja a játékot, a szerelmem, s talán az, amit írok, még nem. Az írást a szabad asszociációk terének tekintem, menthetetlenül nem-tudománynak. A tudomány racionális, a játék irracionális. Becsülöm a nagy tudósokat, azokat, akik mély intuícióval teremtik meg tudományukat, azokat, akik nagy összefüggések felismerésével új világokat teremtenek, de a cédulázókat nem szeretem. A csak cédulázókat nem szeretem. Azokat sem, akik az irodalom kapcsán tudományt szeretnének teremteni. Az irodalomról való beszédnek az irodalom közéletben kell maradnia. Írás, irodalom, nagy-nagy szabadság, szabadon gondolkodás. Mint a játék.... Írás, olvasás: ugyanaz az eredendő élmény, mint amellyel a játék magához ránt... Talán ezért nem szeretem a játékkal kapcsolatos ideologikus megnyilvánulásokat sem. József Attila, Kosztolányi: *Félek a játszani nem tudó emberektől, Játsszani is engedd...*, *Játsszótársam, mondd, akarsz-e lenni?* - ezek a sorok valahogy kívülről nézik a játékot. Mégis: József Attila, Kosztolányi, ők voltak az eredendően nagy játékosok. Ők és Karinthy. S a töb-

bi Karinthy. Karinthy Ferenc játékeit emlegetjük a szerkesztőségben. Őt ismertük. Az ideológia egyébként is zavar, a taktika és a stratégia része, már célja szerint is manipulálná a gondolkodást. Előbb a cél, aztán az eszköz. A játékban nincs ilyen. A játék önmagáért van. Az, hogy nyílik-e tér a játéokra, önmagában sokat mond egy társadalomról...

Játszani, ha az eredendő állapotot nézzük, csak egyedül lehet, csak a szerelmi játékban lehetünk ketten. Amikor csapatot alkotunk, akkor már céljaink vannak, taktikánk és stratégiánk. A csapat már küzd, a csapatnak lehetnek zsenijei, de a mozgásukat, zsenialitásukat alá kell rendelniük a csapat érdekeinek. A játék alárendelődik a célnak. A játék: szabad mozgás, a csapatjáték: közös mozgás. Néha a tökélyre vitt, kilencven percig tartó közös mozgás. Mintha koreográfiája lenne a csapat mozgásának, minden előre megkomponált. Minden valamire való csapat az általa begyakorolt közös mozgással nyeri meg a mérkőzést, azzal, hogy a közös mozgás ritmusa gyorsabb, pergőbb, mint a másik csapaté. Persze, ez a mozgás teret ad a zseniknek is, de csak ez a mozgás ad teret nekik. Ronaldonak ahhoz, hogy oldalra lépjen, vagy ahhoz, hogy akár csak egyetlen cselet is megcsináljon, a többiek teremtenek teret... Akkor, amikor életemben először – még valódi – NB I-es csapat bemelegítését láttam, tudtam, hogy legyőzik a mieinket. Legyőzik őket, mert az alapjáratuk gyorsabb, ritmusosabb volt, mint a mieinkké. Arról, amiről most írok, akkor még nem tudtam semmit. Akkor sem tudtam róla, amikor a gép elé ültem, de már évtizedek óta érzem azt, amiről most írok.

Ők vagy mi? Tűnődni kellene azon is, hogy az individuális játékból kinövő küzdelem mit helyettesít, minek a helyére lépett. Tűnődni kellene, de nem teszem: a kérdések jobban izgatnak, mint a válaszok. Tűnődni kellene, de nem teszem: tudom a választ. Üvöltöttem én is meccseken, átéltem magyar-szovjet, magyar-román meccseket, éreztem, hogy az utolsó percben lőtt gólokon életek múlhatnak, éreztem, ma már nem teszem, valódi feszültséget mégis csak meccseket, tétmeccseket, kiélezett küzdelmeket nézve érzek. Még mindig nem tudom megtenni, hogy ne üljek le a tv elé. Az újabb magyar foci legnagyobb bűne: mentesített bennünket ezektől a feszültségektől, izgalmaktól. Igaz, jött helyette más: vízilabda, kézilabda, az izgalmakat kisebb térbe sűrítik... Miért van szükségem ezekre a feszültségekre, mit helyettesítenek, minek a helyére léptek? A kérdésekre mégis csak válaszolni kellene.

Legnagyobb csalódásom: még nagyon gyerekként megéreztem, hogy a sport – valójában a játék – azt a szerepet, amit szántam neki, aminek látom, nem tudja betölteni. Közösségi jelenségnek gondoltam, de egyéni volt, lehetőségei társadalmi vonatkozásban pedig igencsak behatároltak voltak. A foci révén sem lehetett kilépni abból a térből, amelyikben éltem.

Ha nem lépek ki abból a térből, akkor nem változott volna semmi?

Mindig a kilépésre gondolok, pedig valójában a tér volt a fontos. Mi maradt meg ebből a térből? Minden: az út, a ház, a gyár, a strand, a pálya, a kapuk, a gyepek, a labda, minden, a térben azonban nem élünk benne... Ha otthon maradtunk volna, már akkor is másik térben élnénk. Ha ott élnénk, a játék lehetőségét akkor is elveszítettük volna. A játékot úgy is elveszítettük, hogy eljöttünk onnét. Ha ott maradunk, a játékot akkor is elveszítettük volna. A közösséget veszítettük el, azt a közösséget, amelyikbe a születésünkkel kerültünk. Ez a közösség segített az örök emberi típusok megismerésében, segített a világhoz való viszo-

nyulásom kialakításában, megteremtésében, még akkor is, ha erről akkor semmit nem tudtam. Olvasok egy regényt: valamennyi szereplőjét behelyettesíthetem *otthoni* emberekkel, típusokkal. A játékról, gyerekkorom játékaikról beszélek, s a világhoz való lehetséges viszonyulásokig jutok el. Az a közösség, amelyikbe beleszülettünk, még megformált bennünket, aztán szétesett. *Ha ezt az írást nem magamnak írnám, ha lenne olvasója, akkor a játékot sem veszítettük volna el.* Ebben a közösségben nőtt önmaga fölé a játék, s a közösség elvárása formálta klasszisszá a játékosokat. Ott most is ők a legnagyobbak. Az én szememben most is ők a legnagyobbak. Ha – egyre ritkábban – nagy szélsőt látok, az otthoniak jutnak az eszembe. Ha nagy irányítót látok, az otthoniak jutnak az eszembe, s így tovább... De volt-e, létezett-e az a játék? Létezett-e, vagy csak én teremtettem meg a legendáját?

S ha igen, mi maradt belőle? Hiába mondom, hogy minden, az út, a ház, a gyár, a strand, a pálya, a kapuk, a gyepek, a labda megmaradt, mert már azok az emberek, akik a régiak közül élnek, még azok sem olyanok, mint amilyenek voltak. Nem csak ők változtak meg, hanem a valamikori és a mostani önmagukat körülvevő közösség is, a közösségben betöltött szerepük változott meg, valójában ezért változtak meg ők is. De: megőrződött egy könyv: *A ...-i labdarúgás ötven éve 1947 - 1997.* Csak egyszer lapoztam át, a valódi szereplőket mind ismerem, a fekete-fehér képek kiszínesednek, látom a mezek valódi színét, érzem a játékosok mozgását, látom, ahogy rövid vágójuk után a fényképezőgép előtt megmerevednek, hogy aztán szétszaladjanak újra. Rövid, gyors sprintekkel... Látom őket a képen, láttam, ahogy fényképezték őket. Aztán egy másik képet veszek elő, nem kell messzire nyúlnom, a laptop képernyőjén külön fájlban őrzöm, két kattintással mottóként az íráshoz illeszttem. A kép nem akkor készült, amikor otthon *voltam*, hanem akkor, amikor *hazamentem*, Húsvét volt, a kertben virágzó almafára akkor csodálkoztam rá először; addig nem, mert nem tűnt fel. Aztán kimentem a rétre, ezt mindig így mondtuk, a rét, a kert mögött volt, s a folyóparton *dekáztam*. Nem fociztunk, nem játszottunk meccset, csak dekáztam. Megvolt a virágzó almafáról készült kép, s emlékeztem erre a képre is, de csak pár hete találtam meg, azért másoltam be a gépbe, hogy valóban megőrződjön. A rét, mögötte a folyópart, aztán maga a folyó. Ősszel a gyár *felfogta* a vizet, ezért öntött ki a rétre, ezért tudtunk korszolyázni, hokizni. Tavasszal leengedték a vizet, a rét gyönyörűen zöldellt, nagyon tudott tavasz lenni. Akkor, amikor dekáztam, amikor a kép készült, nagyon szabad voltam. Benes képei közül leginkább a *Folyópart* címűért küzdöttem. Más folyópartot festett meg, ráadásul nem is festett meg egy folyópartot sem, legalábbis nem úgy, ahogy a festők egy folyópartot általában megfestenek, hanem úgy festette meg, ahogy a huszadik század után még megfesthető egy folyópart, mégis felidézi bennem az egész akkori mikrovilágot. Úgy festette meg a folyópartot, ahogy én, akkor még megélhettem a szabadságomat...

Mi maradt még? A vasárnap délelőtti foci. Ott, akkor, abban a két órában újra kezdek mindent. Mert a játékot mégiscsak újra lehet kezdeni, ott, a teremben mégsem kell azon gondolkodnod, hogy mi lesz a következő lépésed, mert arról, amit majd meglépsz, magad sem tudsz még semmit. Oda rúgom a labdát, ahova szeretném, az otthoni falról visszapattanó labda megtanított erre. Érzem a másik játékos, a csapattársam mozgását, ha pontos ütemben adom át neki a labdát, akkor a magam mozgása és az ő mozgása között teremtek kapcsolatot. Félreteszem a fenntartásaimat: játék ez is. A játék mindig egyenlő esélyt teremt, mert nem a győzelem a célja. Az írás is, mert az írás törvénye közelebb áll a játékhoz, mint a küzdelemhez. Ebben a vonatkozásban mégiscsak igaz van József Attilának: *Félek a...*

